

УДК 378.141.001.76 : 378.661

В. МОСКАЛЕНКО, О. ЯВОРОВСЬКИЙ, М. ХАЙТОВИЧ

Національний медичний університет імені О.О. Богомольця, м. Київ

ОСНОВНІ НАПРЯМИ ОПТИМІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЛЬНОСТІ В СУЧАСНОМУ ВИЩОМУ МЕДИЧНОМУ НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ

На основі аналізу даних літературних джерел та результатів науково-дослідної роботи співробітників НМУ імені О.О. Богомольця розглянуті основні напрями оптимізації навчальної діяльності в сучасному вищому медичному навчальному закладі. Указана роль організації самостійної роботи студента у формуванні особистісної та професійної компетентності.

Ключові слова: навчальна діяльність, самостійна робота студента, особистісна та професійна компетентність.

Постановка проблеми. Шлях європейської та світової інтеграції, обраний Україною, прискорює впровадження у практику освіти та медицини сучасних європейських та світових підходів. Підписання Україною Болонської декларації [1] обумовлює зміну форм організації навчального процесу, більшу орієнтацію на кінцевий результат та забезпечення належного рівня якості освіти.

Вища медична освіта в Україні спрямована на підготовку кваліфікованого медичного працівника відповідного рівня і профілю, конкурентоспроможного на ринку праці, компетентного, відповідального, здатного до ефективної праці за фахом на рівні світових стандартів, готового до постійного професійного росту, соціальної та професійної мобільності.

Метою статті було визначити основні напрями оптимізації навчальної діяльності в сучасному вищому медичному навчальному закладі.

Виклад основного матеріалу. Педагогічною специфікою вищих медичних навчальних закладів (ВМНЗ) є функціонування макросистеми, компонентами якої виступають загальноосвітні, теоретичні та вузькоспеціалізовані системи з різними професійно-орієнтованими функціями. У ВМНЗ замовником на підготовку кваліфікованих кадрів виступає система охорони здоров'я, тому її спеціалізовані потреби відіграють провідну роль у проектуванні та реалізації технологій навчання, спрямованих на подолання розриву між основами наук і спеціальними знаннями, зорієнтованими на певні професії.

Особливості сучасного етапу розвитку освіти та медицини в Україні пов'язані з наступними загальносвітовими тенденціями [2]: швидким розвитком сучасних комп'ютерних технологій та розширенням сфери їх застосування в освітньому процесі як на етапі додипломної освіти, так і в післядипломній освіті лікарів; стрімким розвитком прикладних інформаційних технологій для рішення задач практичної та теоретичної медицини; насиченням закладів системи охорони здоров'я технічними апаратними та програмними засобами, що забезпечують реалізацію інформаційних процесів зберігання, передачі та обробки інформації в новому цифровому форматі; використанням ресурсів глобальної інформаційної мережі Інтернет у навчальній та професійній діяльності; розвиток доказових підходів в охороні здоров'я та медичній освіті.

В інформаційному суспільстві сучасному лікарю вкрай важливо навчитися правильно відбирати та технологічно грамотно опрацювати дані відповідно до власних потреб і поставлених завдань. Тому необхідно перейти від формального формування знань, умінь та навичок роботи (так званих «пасивних знань») до формування компетентності («знання в дії»).

Відомо, що особливості науково-методичної організації навчального процесу, яка базується на індивідуалізації, диференціації та інтеграції змісту навчального матеріалу, забезпечують стимулюючу, розвивальну й особистісно-творчу функції засвоєння знань, їх самостійність і мобільність, можливість контролю, самоконтролю, що є основою підготовки компетентного фахівця. Можливості кредитно-модульної системи організації навчального процесу дозволяють здійснювати постійний тематичний контроль, поточну атестацію студентів, мотивувати інтерес студентів до регулярної планомірної навчальної діяльності, як в аудиторії, так і самостійно. Ця система знімає проблему «сесійної стресу», оскільки визначається систематичність і ритмічність роботи; стимулюються відповідальність, ініціатива, творчість; зменшується суб'єктивізм при оцінюванні знань і психологічне навантаження. У студента з'являється додатковий час для самовдосконалення.

Доведено, що важливими факторами академічної успішності студентів, сумлінного навчання є мотивація, особиста ефективність (ефективність засвоєння матеріалу відповідно здібностей студента) та оцінка очікуваної тривалості. Тому засобами реалізації цих факторів є заохочення студентів демонструвати свої успіхи; підкреслення значимості впевненості та успішності (стійкості, витривалості); підвищення мотивації та активності викладачів; надання можливості навчання на власному досвіді; інформування студентів про цінність змісту навчальних програм [3].

Надзвичайно велике значення набуває такий педагогічний засіб організації і управління у навчальному процесі, як самостійна робота студента (СРС) [4], оскільки від оволодіння нею у великій мірі залежить подальша професійна кар'єра і особистісний розвиток студента. Останні дослідження доводять, що СРС має бути організованою і здійснюватись студентами під опосередкованим керуванням викладача, як пізнавальна діяльність; СРС повинна стати засобом виховання таких особистісних якостей, як самостійність, активність, формувати творче відношення до отриманої інформації.

Орієнтація навчального процесу на особистість, яка розвивається, робить неможливим процес навчання без урахування індивідуально-особистісних особливостей студентів, надання їм права вибору і способів учіння. Тому новою метою освітнього процесу є виховання компетентної особистості, яка орієнтована на майбутнє і здатна вирішувати типові проблеми і завдання із набутого навчального досвіду і адекватної оцінки конкретної ситуації. Випускники вузів повинні бути не тільки компетентними фахівцями, а й уміти користуватися інформацією - знаходити її, аналізувати, зберігати, створювати і вміти ефективно її передавати.

В Національному медичному університеті імені О.О. Богомольця оптимізація навчальної діяльності є одним із основних напрямів науково-дослідної роботи і у великій мірі це пояснюється тим, що у НМУ плідно працюють сім фахівців, які є академіками та член-кореспондентами Національної академії педагогічних наук України. Їхні наукові дослідження в значній мірі сприяють удосконаленню організації навчального процесу та підвищенню якості медичної освіти в НМУ та ВНМЗ України з підготовки кваліфікованих лікарів і провізорів. Академік НАПН України професор С.Д. Максименко, член-кореспонденти НАПН України професори В.І. Берзін, І.І. Бобрик, В.Г. Коляденко, В.Ф. Москаленко, О.В. Чалий, В.Г. Шевчук є членами Координаційної Ради НМУ імені О. О. Богомольця з питань упровадження засад «Болонської декларації» в навчальний процес, беруть активну участь у розробці університетської компоненти стандартів вищої освіти, у вдосконаленні нормативних документів НМУ стосовно змісту і організації навчального процесу та системи оцінювання знань, умінь і навичок студентів, які запроваджені.

Наукові розробки в цьому напрямі ведуться на 12 кафедрах, наведемо лише основні результати за 2011 рік. Так, на замовлення МОЗ України під науковим керівництвом академіка НАМН України, чл.-кор. НАПН України, професора В.Ф. Москаленка

проводиться науково-методичний супровід впровадження у медичній освіті державних та міжнародних стандартів управління, моніторингу і забезпечення якості. Вивчена наукова та науково-технічна документація про систему управління якістю освіти в Україні, стандарти забезпечення якості освіти на Європейському просторі, проведений порівняльний аналіз міжнародних та вітчизняних стандартів, що дозволило розробити шляхи запровадження менеджменту системи управління якістю у ВМНЗ, оновити положення про кафедру на основі принципів системи управління якістю, розробити напрямки створення центрів оволодіння студентами практичних навичок.

Під науковим керівництвом академіка НАПН України, професора Максименка С.Д. на кафедрі загальної і медичної психології та педагогіки вперше досліджено феномен «синдрому емоційного вигорання» особистості студента-медика в процесі професійної підготовки. Це дозволило запровадити спеціальну програму, яка включає психодіагностичний, тренінговий і просвітницький напрями з формування професійно важливих якостей медичного працівника, профілактики та корекції «синдрому емоційного вигорання», удосконалення ресурсного потенціалу в професійній діяльності, оволодіння навичками релаксації тощо.

На кафедрі анатомії людини під науковим керівництвом професора В.Г. Черкасова створено кластерну систему викладання анатомії людини і на основі особистісно-розвивальних концепцій запропоновано активний, творчий принцип засвоєння матеріалу. Для формування базового рівня підготовки до кожного практичного заняття, закріплення вмій та навичок формалізовано індивідуальні завдання з анатомії, що дозволило зробити оцінку за СРС основою складовою кінцевого результату кожного змістовного модуля.

На кафедрі медичної та біологічної фізики під науковим керівництвом чл.-кор. НАПН України професора О.В. Чалого на основі положень теорії пізнання, теорії особистості та її інтелектуального розвитку в процесі навчання, концепції системного та діяльнісного підходів до організації навчального процесу розроблено концепцію вивчення фізико-математичних дисциплін у медичних університетах, яка базується на інтеграції фундаментальної та фахової підготовки майбутніх лікарів. Запропоновано модель навчальної діяльності з трирівневою ієрархічною структурою (базове фізичне ядро, методологія фізичних досліджень біологічних об'єктів, фахово орієнтовані компетенції), яка спрямована на формування цілісного наукового світогляду, способів мислення, орієнтованих на використання фундаментальних фізичних законів при розв'язанні фахових завдань. Встановлено, що організація СРС з використанням різнорівневої (допроектна, пропроектна та власне проектна діяльність) технології інтегрованого характеру мотивується досягненням свідомо поставленої мети, завдяки чому активізується творчий потенціал студентів, підвищується рівень навчальних досягнень та формування фахових компетенцій.

На кафедрі медичної та загальної хімії під науковим керівництвом професора В.О. Калібачук проведено порівняльний аналіз структури та змісту підготовки фахівців в Україні та країнах Євросоюзу, досліджено зв'язок сучасної української термінології хімічних сполук з латинською мовою, що дозволило розробити інтерактивний навчально-методичний комплекс з предмету, спрямований на підвищення продуктивності СРС.

На кафедрах латинської мови та іноземних мов запроваджені нові технології розвитку та вдосконалення комунікативної компетенції студентів-медиків. Так, на кафедрі латинської мови під науковим керівництвом доцента О.Г. Кисельової на основі огляду сучасних термінологічних систем за медико-природничим напрямом в Україні і за кордоном, сформовано перелік найбільш актуальних термінологічних полів для формування лексичних завдань та вправ, створено сучасний підручник з латинської наукової термінології. Акцент зроблено на питанні номенклатурного та клінічного словотворення, а також на формування відповідних практичних навичок (заповне-

ння рецепту тощо). На кафедрі іноземних мов під науковим керівництвом доцента Л.Я. Аврахової вивчалась взаємодія суб'єктів навчального процесу через певний тип інтерактивності «студенти-лідери-група». Відомо, що призначення інтеракцій – стимуляція природної активності людини: розумової (інтенсивність мислення/генерування ідей, висловлювання припущень, проектування, моделювання, конструювання, дослідження тощо, творча уява, зосередженість/увага, спостережливність/аналітико-синтетичні операції); емоційної (емоційна напруга, переживання); соціальної (імітація виконання соціальних ролей, обмін думками, ставлення, судження тощо); фізичної (фізичне напруження, практична діяльність, рухливість). Ефективність використання інтеракцій залежить від усвідомлення педагогами їх значимості та перспективності для підвищення якості освіти, від рівня засвоєння ними теоретичних засад і технології їх проведення, а також від адаптованості учасників до нових форм організації пізнавального процесу [5].

Досліджено типи соціально-психологічного портрету студента, що дозволило вивчити феномен лідерства в поєднанні з застосуванням інтерактивних методів навчання, встановити вплив лідерів на загальний клімат і рівень мотивації в навчальній групі (команді). На основі цього були сформульовані принципи формування і діяльності малих груп при застосуванні Cooperative Learning, виявлено її високу ефективність.

Діяльність лідера в студентському колективі є одним із найважливіших факторів, що визначає стилі спільної діяльності та її результат. Лідери команд заохочуються викладачем до надання допомоги іншим членам малої навчальної групи, таким чином створюючи атмосферу успішності і результативності навчання, оскільки всі студенти беруть участь у спільному виконанні конкретного завдання.

Спільні зусилля членів малих навчальних груп сприяють тому, що учасники отримують користь від докладених зусиль своїх колег; визнають, що всі члени команди поділяють одну й ту саму долю; усвідомлюють, що позитивний результат кожного учасника команди – це вклад в загальний успіх; відчувають гордість і разом святкують успіх окремого члена малої навчальної групи. Студенти-лідери впливають на активність малої групи, в якій вони працюють разом з іншими студентами над виконанням певного завдання. Студент-лідер відповідає за процес виконання малою навчальною групою завдання, забезпечує участь всіх членів групи в навчальній діяльності, слідкує за атмосферою всередині команди.

На кафедрі фармакології та клінічної фармакології під науковим керівництвом чл.-кор. НАН та НАМН України, професора І.С. Чекмана з метою підвищення рівня знань студентів в т.ч. іноземних та англійських досліджено проблему профілізації викладання дисципліни «Фармакологія» для студентів різних факультетів, що дозволило розробити та впровадити навчальні Програми нового типу.

На кафедрі медичної інформатики та комп'ютерних технологій навчання під науковим керівництвом професора І.Є. Булах на основі системного, особистісного, компетентнісного підходів розроблено і науково обґрунтовано модель інформаційної компетентності лікаря, як складової його загальної професійної компетентності та педагогічні технології її формування; вдосконалено зміст та структуру компонентів інформативної підготовки для роботи у новому інформаційному суспільстві на основі принципів доказової медицини. Обґрунтовано доцільність дослідницького/ інформаційного проекту, як технології формування компетентності студентів. Загальну структуру інформаційної компетентності майбутнього лікаря можна представити у вигляді двох аспектів: перший визначає особистісні якості фахівця, необхідні для успішного здійснення професійної діяльності та застосування інформаційних технологій; другий – здатність фахівця застосовувати інформаційні та комп'ютерні технології при розв'язанні різноманітних завдань. Компетентність завжди виявляється в діяльності – предметно-інформаційній, діяльнісно-комунікативній, ціннісно-орієнтирній. Внутрішня структура інформативної компетентності містить мотиваційний, когнітив-

ний, діяльнісний, ціннісно-рефлексивний, емоційно-вольовий компоненти. Виділені компоненти існують не ізольовано один від одного, вони тісно взаємопов'язані між собою.

Управління процесом засвоєння - це складний процес і вміння проектувати і здійснювати навчальний процес з урахуванням закономірностей процесу засвоєння, теорії поетапного формування розумових дій і понять, визначення цілей навчання, планування змісту навчання, вміння вибудовувати схеми орієнтовної основи дій з діагностики, лікування, профілактики захворювань, а також використовувати психолого-педагогічні засади розробки завдань і включати поняття «істотного» і «несуттєвого» в умовах завдання.

А.С. Макаренко в свої роботах підкреслював значення педагогічної майстерності у виховній та навчальній діяльності [6,7]. В сучасних умовах надзвичайно високі вимоги покладаються на педагогів вищої школи. Як відомо, педагогічна майстерність - це індивідуальний стиль діяльності викладача, можливість самооцінки і корекції, як показника особистісного зростання. Викладач повинен вміти ставати на точку зору студента і передбачати можливі труднощі і помилки в навчальній діяльності, уміти пояснити не тільки свої, але і дії студентів в тій чи іншій ситуації, встановлювати зворотний зв'язок, організувати навчальну діяльність з урахуванням групових процесів. Він повинен володіти технікою запобігання та вирішення конфліктів із студентом і пацієнтом, здійснювати психодіагностику та корекцію неадекватної поведінки.

Висновки та перспективи подальших розвідок. Показано роль різних педагогічних підходів, в тому числі самостійної роботи студента, у формуванні особистісної та професійної компетентності майбутнього лікаря. Подальші дослідження будуть присвячені вивченню впливу на кінцевий результат навчального процесу активізації дослідницько-інноваційної діяльності студентів (навчання через науку).

Список використаних джерел

- The Bologna Process, World Education News and Reviews.* (<http://www.wes.org/ewenr/bolognaprocess.htm>).
- Preparing for change: Medical informatics international initiatives for health care and biomedical research. Computer Methods and Programs in Biomedicine.* 2007;88(3):191-196.
1. Liu W.C. et al. *A self-determination approach to understanding students' motivation in project work. Learning and Individual Differences.* 2009 (19): 139-145.
2. Бірюкова Л.А. *Організація самостійної роботи студентів: теоретичний аспект. Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології.* 2011. 3 (3): 176-182.
3. Сабліна Е. А. *Професійний та андрагогічний фактори розвитку інформаційної культури в системі післядипломної військової освіти / Сабліна Е. А // Образовательное пространство и индивидуальность : современная дидактика, задания, диагностика, оценка качества образования : Междунар. научно-практическая конференция (Киев, 19 ноября 2009 г.) / Военно-дипломатическая академия. – Киев. 2009:157-165.*
4. Макаренко А.С. *Некоторые выводы из моего педагогического опыта // Пед. соч.: в 8 т. – М., 1984. – Т. 4. – С. 235-236.*
5. Макаренко А.С. *О моем опыте // Пед. соч. в 8 т. – Москва, 1984. – Т. 4. – С. 260-266.*

Стаття надійшла до редакції 05. 02. 2012.

Москаленко В, Яворовский А., Хайтович Н.

Национальный медицинский университет имени А.А. Богомольца

ОСНОВНЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ ОПТИМИЗАЦИИ УЧЕБНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В СОВРЕМЕННОМ ВЫСШЕМ МЕДИЦИНСКОМ УЧЕБНОМ ЗАВЕДЕНИИ

На основе анализа данных литературных источников и результатов научно-исследовательской работы сотрудников НМУ имени А.А. Богомольца рассмотрены основные направления оптимизации учебной деятельности в современном высшем медицинском учебном заведении. Указана роль организации самостоятельной работы студента в формировании личностной и профессиональной компетентности.

Ключевые слова: учебная деятельность, самостоятельная работа студента, личностная и профессиональная компетентность.

Moskalenko V., Yavorovsky O., Khaitovych N.

National O.O. Bohomolets Medical University, Kyiv, Ukraine

THE MAIN DIRECTIONS OF OPTIMIZATION OF EDUCATIONAL ACTIVITY IN THE MODERN MEDICAL SCHOOL

In this paper, based on analysis of literary sources and the results of research of the staff of National O.O. Bohomolets Medical University, the basic directions of optimization of educational activities in the modern medical school are considered. The role of the organization of independent student work in the formation of personal and professional competence is specified.

Keywords: educational activities, student self-study, personal and professional competence.